

FÜZZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszerzői lapja

Beköszöntő

A török és magyar népet östörténetüktől napjainkig, hosszú életútján elszakíthatatlan szálak kötik egymáshoz. A török népek történelméről, nyelvéről, életviszonyairól, szokásairól sajátos módon hazánkban még az oszmán hódítás idején páratlan tudományos érdeklődéssel tanuskodó érdekes és értékes művek láttak napvilágot. Ugyanakkor az Esztergom vára alatt hősi halált halt Balassi Bálint költészetében megnyilvánuló figyelemre méltó oszmán-török hatásról kell megemlékeznünk.

Mindenekelőtt rá kell azonban arra mutatnunk, hogy a magyar-török harcok során sok jeles magyar vitéz került török fogságba, s közülük sokan raboskodtak a Héttoronyban, teljes reménytelenségben.

A másfél évszázad során, amikor hazánk jó része török hódoltsági terület volt és közigazgatását is Isztambulból irányították, honfitársaink egész sora járt kényszerben a Magas Portán.

Népeink egymás iránti érdeklődése a későbbiekben sem lankadt. A török kiszorítása után a másik elnyomó fél, a Habsburg-abszolútizmus került előtérbe. Az ellene küzdők közül Thököly Imre kersetti és kapott menedéket a Magas Portánál. Röviddel ezután II. Rákóczi Ferencet, a vesztes szabadságharc vezérét és társait vette védelmébe a szultán. Rákóczi és társai előbb Isztambul környékén éltek, majd a Mátyás-tenger-parti Rodostóban (Tekirdağ) nyertek menedéket. Itt született meg a nagy fejedelmek titkára, Miklós Kelemen tollából irodalmunk gyöngyszeme, a „Törökországi levelek”.

Isztambulban dolgozott Rákóczi kortársa, a ma már csupán Ibráhim Mütefferiká török nevén ismert székely fiatalember is, aki művelődéstörténeti szempontból jelentős személyiség volt. Ő teremtette meg a törökországi könyvnyomtatást.

XIX. századi török kapcsolataink sem csekélyebbek azonban az előző századaiakénál. 1849. évi dicső szabadságharcunknak a túlerő általi leverése után hazánk kormányzó-elnöke, Kossuth Lajos, török földön előbb Sumenben, majd Kütahyában kapott menedéket. Nemzeti hősünk utóbbi helyen alkotta meg török nyelvutatót és szótárt.

A Kossuth-emigráció több száz tagja Isztambulban talált helyet. Rákóczi orvosának és a Kossuth-emigráció több szabadsághősének a sírját isztambuli temető őrzi. Az isztambuli Feriköy kerület katolikus temetőjének egyik sírjában nyugszik a „legnagyobb magyar” fia, Széchenyi Ödön gróf, a modern török tűzoltóság megalapítója, akit tábornoknagyi rangban a szultánok a legmagasabb kitüntetésekkel halmoztak el.

A törökök irántunk való páratlanul megható rokonszenve jeleként ismeretlen török költő magyarbarát érzelmét a „Szózat” lefordításával fejezte ki.

A folyamatosan és kedvezően fejlődő magyar-török kapcsolatoknak — megítélésünk szerint — a kiegyezés adott hatalmas lendületet. Lovagias baráti gesztusként Mátyás király páratlan értékű könyvtárából — a Buda első török megszállása alkalmával, 1526-ban hadizsákmányként elhurcolt — Corvinákat kaptuk vissza. Négy kötet visszaszolgáltatása 1869-ben Abdülaziz, míg harmincötét 1877-ben II. Abdülhamit szultán érdeme. A nemes akus lebonyolítására Budapestre érkező küldöttség tiszteletére még 1877-ben Erdősi

Béla „Çok yaşa” (Éljen soká!) címmel díszes emlékkönyvet szerkesztett. A mely török-magyar barátságunk pedig Tóth Kálmán felkes költőnényt szentelt verseskötetében.

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a budapesti egyetemen 1870 óta működik östörténetünk, a török nyelv, irodalom és történelem kutatását szolgáló nagyfőúő önálló tanszék. Jórészt ennek köszönhető, hogy a múltban és jelen századunkban a magyar-török kapcsolatok szempontjából elsősorban a világszerte elismert magyar turkológusoknak jut döntő szerep.

Különös módon a jó kapcsolatok, a sok kölcsönös látogatás ellenére is csak 1910-ben jött létre a két nép barátságát szolgáló szervezet: a Turáni Társaság. 1940 körül azután ez is nagyobb szervezetbe olvadt és alosztályként 1953-ig működött. A Magyar-Török Baráti Társaság 1989. évi megalapítása új lendületet adhat a két nép kulturális kapcsolatainak megélénkülésének.

1923-ban, a török köztársaság kijáratása után kedvezően alakul a népeink közötti barátság. A hagyományos tudományos és művelődési kapcsolatok tovább mélyültek a két nép között. Ankarában a hungarológiai tanszék megszervezésével elkezdődött a magyar nyelv magas színvonalú oktatása. Egyidőre a magyar egyetemeken, főként műszaki és mezőgazdasági területeken számos török szakembert képeztek ki, akik a magyar nyelv elsajátítása mellett hazájukba visszatérve többnyire meghatározó szerepet töltenek be a tudományos- és a közéletben.

Kiváló történetünk, Fekete Lajos a török levéltárak módszeres rendezésében és a török szakemberek továbbképzésében szerzett műhatatlan érdemeket. Atatürk személyes öhajára Réthly Antal professzor a török meteorológiai szolgálat létrehozásával, Mészáros Gyula az ankarai néprajzi múzeum rendezésében, Csiky Ferenc a török lőtenyésztés megszervezésében nyújtott hathatós segítséget.

A két nép között kialakult, majd megélénkült gazdasági kapcsolatok a török közlekedés és ipar atatürk fejlesztési tervének köszönhető. Ennek kapcsán több száz magyar mérnök és több ezer magyar munkás dolgozott Törökországban a nagyobb építkezések, vasúttépítés és iparfejlesztés terén.

Századunk magyar-török művelődési eseményei között mindenekelőtt nagy nemzetűsünk és zeneszerzőnk, Bartók Béla 1936-ban az ankarai népkultúrlázban megtartott forró sikerű előadásaira, majd Ahmed Adnan Saygun társaságában tett anatóliai népzenei kutató útjára kell a figyelmet felhívunk. 1943-ban Szent-Györgyi Albert professzor érdekes isztambuli egyetemi előadással gazdagította népeink egymás iránti rendkívüli rokonszenvét. (Jelen sorok írója nagy megtiszteltetésnek tartja, hogy mind a kiváló tudós kitűnő előadásának, mind a tiszteletére rendezett vacsorának személyes résztvevője lehetett.)

Mind kulturális, mind gazdasági kapcsolataink terén napjainkban egyenletes fejlődést tapasztalhatunk, amelynek előbbre vitele Társaságunk elsőrendű feladata.

Fehér Géza

Elhunyt

Turgut Özal,

a Török Köztársaság elnöke. A Magyar-Török Baráti Társaság tisztségviselői részvétnyilvánításukat a budapesti török nagykövetségen nyitott kondoleáló könyvbe jegyezték be.

TURGUT ÖZAL ÉLETE

Aktív politikával
eltöltött 21 év

Turgut Özal 1927-ben, Malatyában született. Az elemi iskolát, a középiskolát és a gimnáziumot különböző anatóliai megyékben végezte. Egyetemi diplomáját 1950-ben, az Isztambuli Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán szerezte. Tanulmányait befejezve az Elektromos Művek Kutatási Igazgatóságán kezdett dolgozni. Később ösztöndíjjal az Egyesült Államokba ment, majd hazatérve eredeti munkahelyén folytatta tevékenységét. 1966-ban az Állami Tervhivatal államtitkára lett. Miután a március 12-i események kapcsán 1971-ben eltávolították posztjáról, a Világbanknál kezdett dolgozni. Hazatérése után 1976-ban a Sabanci Holding egyik vezető munkatársa lett. Az 1972-es általános választásokon a Nemzeti Üdv Párt izmíri jelöltje volt, de a választást elvesztette. 1979-ben az Állami Tervhivatalt is felügyelő miniszterelnökségi államtitkárrá nevezték ki. Az 1980. szeptember 12. után megalakított Ulusu kormány miniszterelnök-helyettese volt. 1982-ben egy bankbotrány miatt lemondott. 1983-ban megalapította a Haza Pártját, majd az ezt követő első általános választás után miniszterelnök lett. Kormányfői posztját megtartotta az 1987-es általános választások után is. 1989. október 31-én államfővé választották. A Török Köztársaság nyolcadik köztársasági elnöke volt.

A török-magyar kapcsolatokról — röviden

Február 8-10. Török-magyar szabadkereskedelmi megállapodásról tanácskoztak Budapesten a két ország szakértői. A török vendégek átadták Tansu Ciller asszony levelét, amelyben az államminiszter ankarai látogatásra hívta meg Kádár Béla külgazdasági minisztert.

Március 1. Isztambul újabb 144 csuklós autóbust rendelt az Ikarusz Rt.-től, az isztambuli önkormányzat 17 millió dolláros versenytárgyalását ugyanis a székesfehérvári gyár nyerte meg, maga mögé utasítva a macedon Sanost és a török Mant.

Március 9-11. A budapesti török-magyar külügyminiszteri tárgyalásokon parafalták a két ország Barátsági és Együttműködési Szerződését. Hikmet Çetin és Jeszenszky Géza egyezményt írt alá a kettős adóztatás kiküszöböléséről és a két külügyminisztérium szorosabb együttműködéséről. A török vendég többször is figyelmeztetett a boszniai háború kiterjedésének veszélyére, és elsősorban a délszláv válság megítélésében igen közel állónak nevezte a magyar és a török nézeteket. Göncz Árpád köztársasági elnök és Antall József miniszterelnök arra is felhívta Hikmet Çetin figyelmét, hogy Magyarország és Törökország együttműködhetne a közép-ázsiai török köztársaságok gazdasági, kulturális felzárkóztatásában.

Április 15. Energetikai együttműködési szerződést írt alá Budapesten Ersin Farayai török energiaügyi miniszter és Latorcai János ipari miniszter. A megállapodás egyebek között azt is tartalmazza, hogy e közös munka feladatainak meghatározásába bevonják az ágazat nagy cégeinek képviselőit is.

Április 19. Göncz Árpád köztársasági elnök táviratban fejezte ki részvétét Turgut Özal török államfő elhunytja alkalmából.

Az együttműködés kezdetei

A Magyar-Török Baráti Társaság és törökországi társszervezete, a Török-Magyar Baráti Társaság tisztségviselői kifejezték szándékukat a tekintetben, hogy az egyesületek alapszabályában meghatározott célok hatékony megvalósítására, szándékaik egyeztetésére együttműködési megállapodást készítenek elő.

Aranydiplomás professzor

VECDEL ERKUN török professzor, aki a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen végzett, az egyetem rektorától június 25-én veszi át aranydiplomáját.

Körutazás Nyugat-Törökországban

A Magyar-Török Baráti Társaság tagjai és a Miskolci Egyetem, illetve az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsész hallgatói részére kulturális jellegű turista utat szervez. Az utazás várható időpontja szeptember eleje.

Az utazás célja Edirne, Trója, Dikili, Bergama, Izmir, Ephesos, Bodrum, Antalya, Alanya, Bursa, Isztambul török városok megtekintése. Természetesen felkeressük a magyar vonatkozású „zarándokhelyeket” is: Kütahya — Kossuth-ház; Tekirdağ — Rákóczi-ház.

A helyek — sajnos csak korlátozott számban — Szick Károlynénál foglalhatók le.

Törökország és a Balkán

Interjú Hikmet Çetin külügyminiszterrel

— Törökország, úgy tűnik, egyre nagyobb szerepvállalásra törekszik a Balkán-félszigeten. Tavaly decemberben például Isztambulba hívta a térség külügyminisztereit. Őzal elnök egy hónapja Bulgáriában, Macedóniában, Albániában és Horvátországban járt — hogy csak a leglátványosabb lépéseket említsem. Mi az oka ennek a különleges érdeklődésnek?

Ne felejtjük el, hogy Törökország az Oszmán Birodalom után alakult meg. Ezért egy sor balkáni körülménynek törökországi vonatkozása van. Például legalább két millió boszniai származású állampolgárunk van. A mi bosnyájkaink többségét rokonai, barátai szálak fűzik Bosznia-Hercegovinához. Törökország, mint demokratikus állam, nem hagyhatja figyelmen kívül bosnyák állampolgárai elvárásait. És végül ne feledkezzünk meg arról, hogy ha a világ nem tudja megakadályozni a vérontást Bosznia-Hercegovinában, az események áttérhetnek Koszovóba, a Vajdaságba, a Szandzsákba és Macedóniába is. Ha ez bekövetkezik, egy Balkán-háború veszélyével kerül szembe nemcsak ez a térség, hanem az egész világ. Törökország azért igyekszik szorosabb együttműködést kialakítani a balkáni államokkal, hogy mindezt elkerüljük.

— Ha már a birodalmi gyökereket említette,

egyesek attól tartanak, hogy visszajönnek az Oszmánok...

Ez teljesen légből kapott feltételezés! Törökország saját területi egységét megőrizve fejlődik. 60 milliós lakosságával egyébként is a térség nagy állama. Törökország, ahogy a határain belül békeségre és nyugalomra törekszik, ugyanúgy a környezetében és az egész világon a békét keresi. Törökország ellenzi a határok erőszakos megváltoztatását, ez egyben alapelve is.

— Ha jól emlékszem, Törökország az Isztambuli konferencia óta minden nemzetközi fórumon korlátozott katonai beavatkozást sürget Bosznia-Hercegovinában a világszervezet vezetésével. Budapesti tárgyalásain Ön is ugyanerről beszélt. Ankarában nem tartanak attól, hogy ez a lépés Balkán-háborúhoz vezethet?

Mit tegyünk, üljünk talán ölbe tett kézzel? Mi azt mondjuk, hogy az Egyesült Nemzetek ilyen helyzetben legyen képes korlátozott katonai beavatkozást elrendelni! A szükséges üzenetet olyan nyelven kell elküldeni Belgrádnak, amelyet megért! Törökország azt mondja, hogy ha ilyen határozatot hoznának és Törökország részvételét kérnék, kész lenne katonai erői adni ehhez. Az elmúlt 10 hónap fejleményei a török álláspontot igazolják. Hiszen, miután Bel-

grád ilyen nyílt üzenetet nem kapott, folytatódik a vérontás. Törökország nem azért sürgeti a korlátozott katonai beavatkozást, mert háborút akar. Törökország békeszerető ország, de az a véleménye, hogy éppen a béke érdekében néha szükség van az erő alkalmazására.

— Miniszter úr! Törökország a boszniai harcok kezdete óta a bosnyákok, vagyis a muzulmánok támogatójaként lép fel. De ugyanerre törekszik Teherán is. Törökország mintha Iránnal versenyezne...

Szó sincs versenyről! Először is Törökország nem vallási problémának fogja fel a kérdést. Hiszen nem az a fontos, hogy a naponta százával pusztuló emberek, szenvedő asszonyok és gyermekek milyen nyelvet beszélnek, vagy melyik vallást követik! Vagyis Törökország emberiességi kérdésnek tekintti az ügyet. Nem szabad megengedni, hogy az ügy vallásháborúvá fajuljon! Ugyanakkor az is tény, hogy a bosnyákok szenvednek a legtöbbet a háborús rémtettektől, a táborokban muzulmánokat kínoznak meg, muzulmán nőket erőszakolnak meg. Ha ez ellen nem lépünk fel úgy, ahogy kell, az emberekben óhatatlanul felvetődik a kérdés: vajon a világ azért nem lép közbe, mert ezek az emberek muzulmánok? Pedig az nagy tévedés! Ami a segítségnyújtást illeti, Törökországot sohasem vezérelték

vallási megfontolások. Örményországba is küldünk humanitárius segélyeket. Vagyis, ha a szomszédos ország szenvedő népéről van szó, mi az embert nézzük, nem azt, hogy melyik néphez, felekezethez tartozik.

— Ha Törökország esetében nincs szó iszlám szolidaritásról, mivel magyarázza azokat az értesüléseket, hogy török muzulmán szervezetek önkénteseket küldtek Bosznia-Hercegovinába?

Nincs tudomásom arról, hogy Törökországból jelentős számú önkéntes ment volna. De lehetséges. Hiszen — ahogy az előbb is utaltam rá — 2 millió bosnyák honfitársunk van. Valószínűleg közülük mennek néhányan Bosznia-Hercegovinába, hogy segítsenek rokonaiknak, barátaiknak. De ez nem kormánypolitika.

— De Törökországban is vannak iszlám szervezetek, sőt, megjelent az iszlám terrorizmus. Nemrég gyilkoltak meg egy híres újságíró. A merénylet szálai állítólag az Iránból irányított Hizbullahhoz vezetnek.

Mélyen megrendített Ugur Mumcu halála, hiszen több mint 30 éves barátság fűzött hozzá. A merénylet ügyében még tart a vizsgálat. Semmi biztosat nem tudunk. Néhány embert letartóztattak. A kihallgatás során ők beszéltek állítólagos iráni kapcsolataikról, iráni kiképzésről, de ez még nem bizonyított. Úgy gondolom, hogy ez a gyilkosság nem az iszlám terrorizmus műve, ellenében a korábbi író- és újságíró gyilkosságokkal. Ezzel együtt úgy látom, hogy az iszlám szélsőségesek nem fenyegetik Törökország demokratikus és világi államrendjét.

Készítette: Horváth Judit

(Elhangzott 1993. március 14-én a Magyar Rádió „Világóra” című műsorában)

Török egyfelvonásosok magyarországi bemutatója

A Komédium Színház a Magyar-Török Baráti Társaság produkciójaként török szerzőktől két egyfelvonásos színművet mutatott be, a premier április 5-én volt. *Sabahattın Kudret Aksal*: Kávé-zoo és *Melih Cevdet Anday*: Beszélő című műve magyarországi bemutató. A színműveket Tasnádi Edit fordította, szereplők: Hollósi Frigyes, Kovács Adél és Rudolf Péter. Díszlet, jelmez: Gerlőczy Sári, a rendező munkatársa Gál Tímea volt. Az előadást Mehmet Asa török vendégművész rendezte.

A sajtó és a szakma részére április 8-án külön előadást tartottak, a nagy sikert arató sajtóbemutatón jelen volt *Melih Cevdet Anday* úr, a *Beszélő* rendkívül szimpatikus szerzője

és *Bedrettin Tunabaş* úr, a Török Köztársaság nagykövete is. Sabahattın Kudret Aksalhoz a magyarországi bemutatóval kapcsolatos hírek már nem juthattak el, megdöbbenéssel hallottuk ugyanis a szomorú tényről, hogy hosszú betegség után 73 éves korában, április 19-én elhunyt.

Az előadást támogatták: Ege Seramik Budapest; Ikarus; Boronkay A.Ş. Istanbul; MEBATEX Kft.; Poyraz Istanbul; Kuşteks Istanbul; Deri-Maksan Izmir; Yasemin Mersin; MALÉV; Ferro-Dryvit; Ortav-Kanaan; Transelektro; Aspendos; Fővárosi Önkormányzat; Művelődési és Közoktatási Minisztérium

Megható ünnepségben vehettünk részt a Komédium Színházban a „Beszélő” (İçerdekiler) című dráma sajtóbemutatóján, 1993. április 8-án. Az előadás végén a színészek meleg kézfogással, a nézők zúgó tapsal köszöntötték a színpadra lépő szerzőt, Cevdet Andayt (ejtsd: Dzevdet Andaj), aki Isztambulból érkezett a budapesti bemutatóra.

Mikor aztán már a ruhatár is elcsendesedett, végre alkalmam nyílt az idős, de még nagyon fiatalosan mozgó szerző közelébe férköznöm, hogy a Magyar-Török Baráti Társaság nevében én is gratuláljak, s egyben most induló lapunk számára néhány gondolatot kérjek tőle. Szívesen vállalta a beszélgetést.

— Sayın Anday — az Ön darabja sokunk számára megrázó, felkavaró, hiszen még túl közeli a múlt, a diktatúra koncepció pererei, kínzással kicsikart „vallomásai”. Csak nem személyes emlékek indították a „Beszélő” című drámájának megírására?

Beszélgetés egy „furcsa” költővel

Szerencsére nem — felelte Anday úr komolyan, — noha a katonai diktatúra idején nekem is voltak összeütközéseim a hatóságokkal, mint annyi más török írónak is. Századunkban olyannyira eluralkodott az erőszak az egész világon, egy elrettentő példával erre akartam felhívni az emberek figyelmét. Sajnos, szinte minden országban úgy érzik, hogy egy kicsit róluk is szól ez a történet.

— Mi a véleménye a szerzőnek a magyarországi bemutatóról?

Jónak tartom mind a rendezést, mind pedig a színészek játékát, de az igazság az, hogy az eredeti változat sokkal keményebb. A tanárt tényleg megkínózzák a vallomás kicsikarása érdekében, majd a darab második részében a tanár is sokkal durvábban erőszakoskodik sógornő-

jével. — Látja, az is erőszak. A pribék gyötri a foglyot, az meg később, más helyzetben szintén az erőszakot alkalmazza. Erőszak erőszakot szül. Erre nincs mentség, akárhogy szépítjük is.

— A most bemutatott darab alapján Önt rutinos drámaírónak ismertük meg. Elsősorban drámaírónak tartja magát, vagy csak kitérőt tett a színpad felé?

Írtam már több színművet is, de én költő vagyok. Az én igazi kifejezési formám a vers. Tudja, mi hárman együtt indultunk: Orhan Veli, Rifat Aktay meg én. Úgy neveznek bennünket: a három „Garip”. A Garip szó furcsát, idegent jelent — magyarázza —, talán mint az angol „strange” szó. Ugyanis mi egy új versformát, különös költői hangot vittünk be a török

irodalomba. Ezt a Garip jelzőt nem mi találtuk ki. A közvélemény nevezett el bennünket így. Sajnos hárunk közül ma már csak én élek ...

— Járt-e már Magyarországon, ismer-e valamit irodalmunkból, költészetünkből?

Vagy harminc évvel ezelőtt egyszer már jártam itt. Találkoztam magyar művészekkel is. Aki nekem viszont műveit ismerem, azok közül Ady Endrét tartom a legnagyobbnak.

— De hisz Adyt nagyon nehéz idegen nyelvre lefordítani!

Igen, de amit ismerek tőle, azok gyönyörű versek. Tudja, mi ragadott meg engem leginkább? Az, hogy őt, aki oly jól érezte magát Párizsban, a szíve mindig hazavitte Magyarországra: A földobott kő!

A követségi kocsi már várta Anday urat, így hát megköszöntem a beszélgetést, és kellemes, szép napokat kívántam neki itt Magyarországon. Talán őt is visszahívja még ez a „kicsi ország”.

✍ Puskás László

Két török egyfelvonásos

Akarnak Önök egy bohó játékot látni a szerelemtelenségről? S egy másikat az érzékekről, a hatalommal és a legbódítóbb ösztönnel, a szexualitással? Ha igen, elég jegyet váltaniuk a Tüköry utcai Komédiium Színház két török egyfelvonásost bemutató új előadására.

Kevesen vannak, akik elmondhatják magukról, hogy ismerik a török irodalmat, költészetet, s még szerényebb azoknak a köre, akik otthonosan mozognak a török drámairodalomban. Legtöbbszörnek mindössze egy-két könyv címe villan fel az emlékeztetőben, esetleg néhány vers, s a színpadon az egykori karagöz előadás. Néhányan talán Haldun Taner: Kesanlı Ali című darabját is képesek felidézni, amelyet a hetvenes években a Színművészeti Főiskola egyik vizsgálódásán láthattak. Eleddig ez minden.

Egyáltalán nem túlzás tehát, ha azt mondjuk, hogy a Komédiumban műsorra tűzött két kis kamaradarab úttörő vállalkozást jelent. S ennek keretében mindjárt a kortárs török dráma világából kapunk ízelítőt. A szerzők, S.K. Aksal és M.C. Anday a többek között Orhan Veli és Oktay Rifat nevével fémjelzett Garip irodalmi irányzat képviselői, akiket a költészet mestereiként tartanak számon hazájukban. Nem az irodalomtörténet, a pályatársak és a vájtfülű kritikusok számára alkotnak, hanem a hétköznapi emberek világát, érzelmeit, az általános emberi gondokat és örömeiket igyekeznek feldolgozni műveikben, soha sem feledkezve el a hagyományokról, a gyökerekről.

Jól érzékelhető ez Aksal Kávé-Zoo című darabjában, amely ugyan az abszurd „commedia dell'arte” stílusában veszi górcső alá férfi és nő viszonyát, a házasság érdekkapcsolattá sivárult intézményét, de formai szempontból a népi török színjáték, az orta oyun hagyományait követi.

A másik darab, a Beszélő cselekménye Anday, az író megjegyzése szerint bárhol játszódhat, ahol bírói ítélet nélkül és bármennyig fogva lehet valakit tartani. A politikai rendőrség felügyelője a csaknem egy éve letartóztatott fiatal tanárnak — vallo-mástétel reményében — engedélyezi, hogy kettesben maradjon a feleségével a kihallgatási szobában. A felajzott fogolyhoz hirtelen megbetegedett felesége helyett annak húga jön el. Ösztön, értelem és erkölcs csapnak itt össze, s felmerül a kérdés: kintről látszik tisztán a bent, vagy bentről a kint?

Kováts Adél, Rudolf Péter, Hollósi Frigyes ragyogó játékából megtudhatjuk a választ. Mehmed Asa, a 29 éves, fiatal török rendező, aki tíz évig az isztambuli Városi Színházaknál dolgozott és két éve külföldön is — főként Ausztriában — visz színre török darabokat, azt ígéri, hogy a két egyfelvonásos csak a kezdet Magyarországon.

Ha olyan lelkes barátokkal dolgozhat, mint Gál Tímea, a rendező munkatársa, vagy Tasnádi Edit a fordító, s ha olyan támogatókra talál, mint a Török-Magyar Baráti Társaság és a Mebatex Kft. (amelynek a díszletek és a kosztümök köszönhetőek), lát lehetőséget a török drámairodalom további értékes darabjainak bemutatására.

Nézőként csak annyit tehetek hozzá: szeretném, ha a feltételes mód mihamarabb kijelentővé válna.

☞ Szalai Attila

Török szerzők a Komédiium Színházban

A magyar-török kulturális kapcsolatok történetében 1993. április 5. ünnepnap. Talán első halálra hihetetlen, de Magyarországon először került bemutatásra török színmű. S mindjárt kettő. Igaz, két egyfelvonásos kamaradarab, de ez mit sem von le az esemény jelentőségéből.

Sabahattın Kudret Aksal és Melih Cevdet Anday darabjait láthatjuk. De vajon mit tudunk a szerzőkről?

Nagyjából egy generációhoz tartoznak, hiszen Anday 1915-ös, Aksal 1920-as születésű. Mindketten költőként kezdték pályájukat, s az új költői irányzatoknak teret adó Varlık című irodalmi lap hasábjain publikáltak az 1930-as évtized második felében. Ezzel a modern irányzatok mellett foglaltak állást.

Aksal írói névként használja, használta keresztnevét (Sabahattın Kudret), ami a török irodalomban nem szokatlan. Tanulmányait 1943-ban fejezte be az isztambuli egyetem filozófiai szakán. Ezt követően különböző középiskolákban tanított, állami tisztviselő volt. Előbb a konzervatórium, majd a városi színházak igazgatója lett. Első verseskötete *Zenés kávéház* (Şarkılı Kahve) címen 1944-ben látott napvilágot, de versei mellett elbeszéléseket is publikált. Novelláiban és színműveiben az emberek közvetlen környezetükhöz való viszonyát, személyes kapcsolataikat tárja fel pszichológiai szemszögből. *Kávé-zoo* (Kahvede Şenlik Var) című, nálunk most bemutatott darabja az 1965/66-os évadban elnyerte a legjobb színműírónak járó díjat.

Rangos elismerésben részesült költőként is. Műfordítóként Paul Éluard verseiből ültetett át törökre egy kötetnyit. Magyarul két versét olvashatjuk a *Szenvedélyek tengere* című antológiában; *Éjfél-tájban* című elbeszélése megtalálható a *Török elbeszélők* című kötetben.

Anday iskoláit Ankarában és Isztambulban végezte, majd két évig Belgiumban tanult jogot. Hazatérte után tisztviselő, újságíró és műfordító. Többek között a Tercüman és a Cumhuriyet munkatársa volt, de tevékenykedett a rádiónál is. Első verseit Orhan Velivel és Oktay Rifattal együtt jelentette meg 1941-ben a kifejező Garip (İdegen) címmel. Versei közül kilenc jelent meg magyarul a *Szenvedélyek tengere* című kötetben.

Bár a versírást sosem adta fel, érdeklődése a prózai műfajok valamennyi ágára kiterjed. Aksalhoz hasonlóan számos irodalmi díj birtokosa, melyeket különböző műfajokban elért eredményeiért kapott. Tevékenysége fordítóként is jelentős. Közéleti, politikai érdeklődésére jellemző, hogy aktív részese volt a Nazım Hikmet kiszabadításáért elindított mozgalomnak. 1965-ben jelentette meg úti jegyzetét, melyben Magyarországról is megemlékezik (Sovyet Rusya, Azerbaycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan). Ugyanebben az évben jelent meg *Beszélő* (İçerdekiler) című drámája is. Napjainkban a török irodalom egyik nagy öregjének számít.

☞ Kicsi Vali

Beszélgetés a rendezővel

Mehmet Asa nem egészen ismeretlen Társaságunk régi tagjai számára. 1989-es megalakulásunk után nem sokkal felkeresett bennünket, első török vendégeink egyikeként.

A megismerkedés körülményeiről és a Társasághoz fűződő kapcsolatának további alakulásáról kérdeztem az Isztambuli Városi Színházak színész-rendezőjét.

Négy évvel ezelőtt egy ausztriai társulat meghívására egyéves ösztöndíjat kaptam a színházamtól. Nem sokkal az indulás előtt egyik újságban olvastam a Magyar-Török Baráti Társaság megalakulásáról. Ez felkeltette érdeklődésemet és Bécsbe menet megálltam Budapesten. Felvettem a kapcsolatot a Társaság akkori főtítkárával, Hóvári Jánossal, aki elmondta, hogy nagyon sok tennivaló lenne a magyar-török kulturális kapcsolatok terén, és jó lenne, ha az én területemen a színházzal kapcsolatban is kialakulhatna valamiféle együttműködés. Ezek alapján, no meg a budapesti nagyszerű színházi előadások hatására úgy döntöt-

tem, hogy ösztöndíjas időm egy részét Magyarországon töltöm el. Ez idő alatt sok elképzelésem született, ezek közül egyik-másik meg is valósult az elmúlt években, s még több van, amelyet még ezután szeretnék megvalósítani. Sajnos az ötlettől a megvalósulásig elég hosszú az út, ennek számos tényezője van, amit most hadd ne soroljak fel, például ennek a színházi produkciónak az előkészítése is majdnem két évig tartott.

— *Miért pont ezeket a darabokat választottad, és hogyan készült a produkció?*

Eredetileg Tarik Bugra „Állva akarok maradni” című darabját szerettem volna megrendezni. Ez volt az első ötletünk, amikor a Társaság vezetőivel először kitaláltuk, hogy Magyarországon be kellene mutatni egy török színpadi művet. A darab a magyar 56-ról szól, ez adta volna a külön érdekességét, ezen kívül tudomásom szerint az egyetlen korabeli külföldi darab erről a témá-

ról. Az előkészületek meg is történtek, Tasnádi Edit fordításában a mű megjelent magyarul, a Társaság kiadásában. Én tavaly ősszel eredetileg ennek a darabnak a megrendezésére érkeztem Budapestre.

— *Mi volt az oka annak, hogy végül mégsem ezt a darabot láthatjuk?*

A darab bemutatásához a Török Kulturális Minisztériumtól kértünk támogatást, amikor azonban ezt nem kaptuk meg, úgy gondoltuk, hogy, ha ezt a darabot nem is tudjuk egyelőre bemutatni, de az addigra más forrásokból — a Művelődési Minisztériumtól, valamint a Boronkay és az Ikarus cégektől — összezszejt pénzhez más cégek támogatását is megszerezve egy kevesebb szereplős, kisebb költségvetésű produkciót létre tudunk hozni. Ekkor választottam ki ezt a két darabot, amelyeket Tasnádi Edit a kérésemre nagyon rövid idő alatt lefordított, és így három hónap alatt végül elkészült az előadás.

— *Tudom, hogy már sokan feltették a következő kérdést, de szeretném, ha nekünk is elmondanád, hogy miről szól a két darab?*

Először visszatérve az előző kérdések egyikére válaszolnék, hogy miért pont ezeket a darabokat választottam. Mindkét darab szerzője a török irodalom kimagasló alakja, műveik is a mai kortárs színpadi irodalom legjobbjai közül valók. Külföldi tapasztalataim alapján tudom, hogy általában külföldön nagyon keveset ismernek a török színpadi irodalomból, az emberek tudatában itt Magyarországon is török színházról beszélve inkább valamiféle hagyományos kép él a színpadokról, amelyben feltétlenül egy pasának, egy szultánnak vagy legalább is egy fezes szereplőnek kell lennie. Ezen a képen szeretnék változtatni az előadással, s bemutatni, hogy a kortárs török színpadi irodalom is létezik és értékes művekkel képviselteti magát a nagy, világirodalmi palettán. Többek között ezért is választottam ezeket a műveket. A darabokról röviden: a „Kávé-Zoo” egy abszurd komédia, amely arra figyelmeztet, hogy amikor a társadalmi státusz érdekében feladjuk szép és jó emberi tulajdonságainkat, értékeinket, hogyan ürrőlünk ki, hogyan válunk bábokká... A „Beszélő” pedig egy pszichológiai feszültség ábrázolása. Egy kicsit erős kifejezéssel élve Bachmannnak egy általam nagyon igaznak érzett mondatával tudnám jellemezni: a faszizmus két ember között kezdődik.

(for—ti—ter)

Kedves Tagtársak!

A Magyar-Török Baráti Társaság következő összejövetelét 1993. május 13-án, csütörtökön 17 órakor tartjuk a Nemzetek Házában (Budapest VII., Városligeti fasor 45., I. emelet). Programunkon ezúttal Adorján Imre a „Szeldzsuk építészet emlékei” című, diavetítéssel egybekötött előadása szerepel. Az előadás után szeretnénk szót ejteni egyéb folyó ügyeinkről és a következő programokról is.

Kérjük tagjainkat, hogy akik még nem fizették be a tagdíjat, illetve nem adtak még fényképet a tagsági igazolványhoz (2 db), ezúttal ne feledjék el.

Felhívjuk még a figyelmet, hogy Társaságunk színházi produkciója, a két török egyfelvonásos darab (Sabahattin Kudret Aksal „Kávé-Zoo” és Melih Cevdet Anday „Beszélő” című darabja) május hónap folyamán még négy alkalommal szerepel a Komédiium Színház műsorán (Budapest V., Tüköry u. 5.). Az előadások időpontja: május 9., 16., 17., 22. este 7 óra.

Aki még nem látta, nézze meg, mindenkit szeretettel várunk, hozza magával családtagjait, ismerőseit, barátait.

Jegyek kaphatók a színházban (telefon: 132-5997), a Színházak Központi Jegyirodájában az Andrássy úton és a Music Mix Jegyirodában a Váci utcában, 250 Ft-os áron. Jó szórakozást kívánunk!

Üdvözlettel: Gál Tímea

Melih Cevdet Anday versei

Milyen szép álom

Jaj de megszépül napjaim álma!
Holdtőlétig még egy év van hátra.
Láng gyúl a hegyek gerincein,
visszfényt vet éjszakámba.

Jer, ébredjetek, gyermekeim,
keljetek fel lelkeim,
szóljatok csalogányaim,
jer, serkenjetek fel, kiáltva!

A jövő

Protohipposz volt lovunk elődje,
Dinothorium az elefánt őse,
mi leszünk egykor őse
egy boldog kor emberének.

Nekem is vannak...

Nekem is vannak ilyen szép estjeim.
Belépek az ajtón, anyámat megölelem,
a gyerekeknek karamellát és tökmagot oszt kezem
és kocsma nélkül is jókedvem van megint,
nincs ellenségem,
zsebemben van a napszám,

nem szitkozódok,
gondtalanul térek haza ilyenkor.
Nekem is vannak ilyen szép estjeim,
de nem minden este, nem.

Várakozás

Nincs madár sehol,
egy falevél se rezdül.
A tenger is mozdulatlan
piheg, de majd megzendül!

Kondul, cseng a némaság.
Megfeszül karom s a lábam.
Izgatottan várok s elakad
a sóhajtásom.

Álom

Álmomban, nappal, ezt a képet láttam:
pehelykönnyű és finom hó esett
és Szabahatom felült betegágyában,
nézte a különös fényeket.
Pehelykönnyű és finom hó esett.
Anyám Erzindszánban, tengerész bátyámra
gondolva, folyton-folyton könnyezett.
Könnyű hó esett.

Kónya Lajos fordítása

Sabahattin Kudret Aksal verse

Az első éjjel

Egy asszonyra emlékszem: szép, de szép, de szép...
A tengerre emlékszem: kék, de kék, de kék...
Hogy hagytam el a házat: nem tudom semmikép,
s miért fizetsz, boldog emléke, milyen bánatért?

S mégis, kérde sorom, amely itt e földön vár,
örömöm lobog a lángban s szellőben ő jár;
s a dal oly ritkán szólal meg: Kényeske madár;
ifjúkorom mért is szórtam futószélbe? Kár!

Térdet verve sóhajtozni, ember, mily botor!
Hogyha vége: vége; emléked ne lepje por
s mint zsindelet, ne mossa, verje zápor semmikor!
Visz a sorsunk, ringó hajó, parttól elsodor.

Mégis meglep sötét mámor: a hálál suhan,
örömeid búra válnak, érzed: hazugan!
Hisz az élet gazdag; mint az ár, zúg parttalan;
sóvárogva öröklétet áhítanak sokan.

Csukás István fordítása